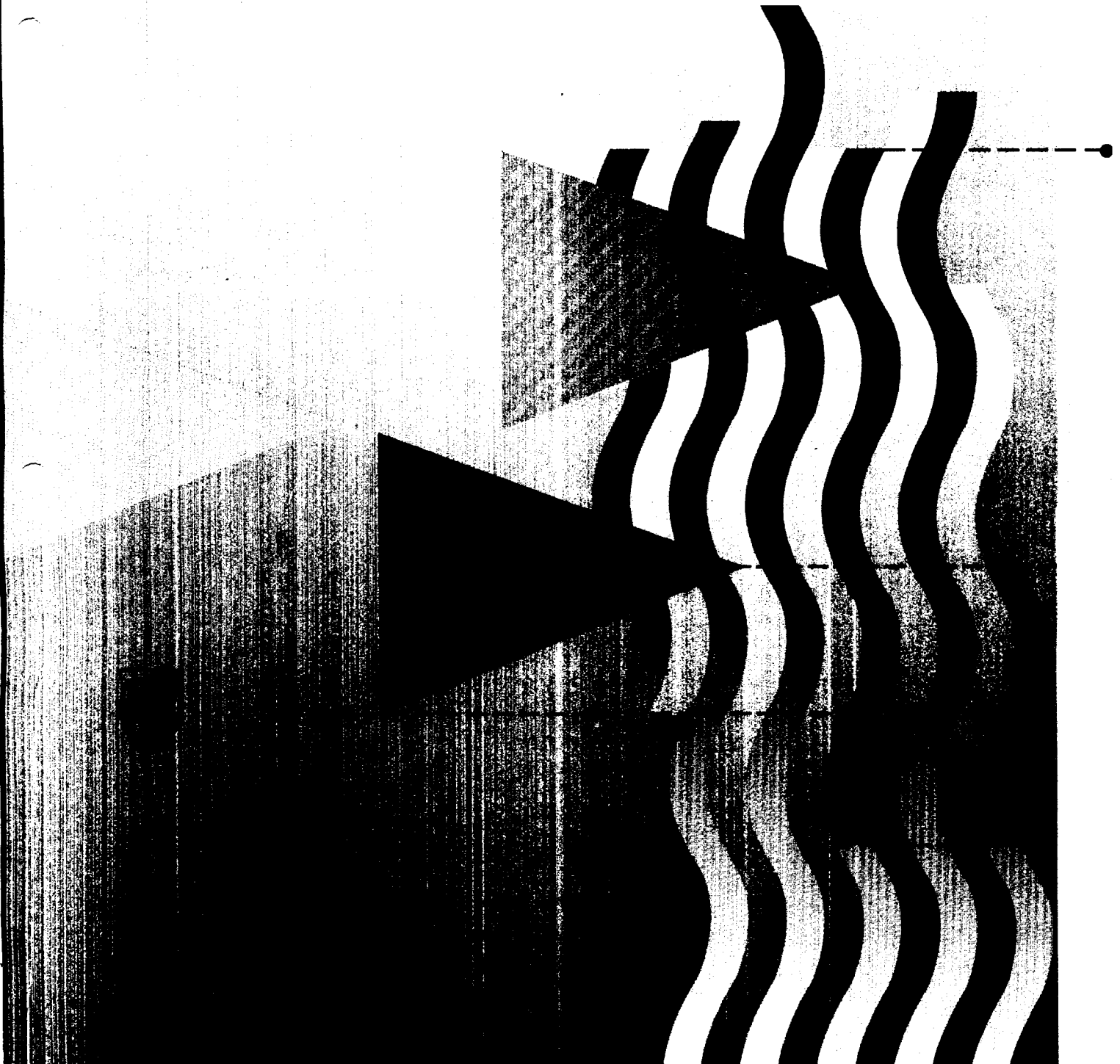


Ministerie van Binnenlandse Zaken
Binnenlandse Veiligheidsdienst

KWARTAALBERICHT 4^e KWARTAAL 1990



INHOUD:

Introductie

I INTERNATIONALE POLITIEKE ONTWIKKELINGEN

- Polen: na de presidentsverkiezingen

II DEMOCRATISCHE RECHTSORDE

- Terrorisme: voortzetting PIRA-offensief op het continent

III VEILIGHEID VAN DE STAAT

- Inlichtingenactiviteiten: Maritiem Beraad

IV DIVERSEN

- Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst
- De nieuwe BVD gaat van start

Introductie

Hoewel het nieuwe jaar bij het uitkomen van dit Kwartaalbericht al weer enkele weken oud is, wil ik toch niet nalaten om u allen langs deze weg een voorspoedig 1991 toe te wensen.

De internationale ontwikkelingen, met name de Golfoorlog, zullen in ieder geval de komende tijd weer een bijzondere inspanning vergen van velen van u en ook van onze Dienst.

Voor de Binnenlandse Veiligheidsdienst is 1991 een bijzonder jaar. Wij zijn inmiddels van start gegaan met een nieuwe structuur en werkwijze, beide bedoeld om de taak van de Dienst in de toekomst nog beter te kunnen uitvoeren.

In dit Kwartaalbericht wordt uitvoerig ingegaan op de kenmerken van de "nieuwe BVD" en wat u daarvan in de praktijk zult merken.

het hoofd van de Binnenlandse Veiligheidsdienst,

A handwritten signature in black ink, consisting of a stylized 'A' followed by a long horizontal line that ends in a small hook.

Mr. A.W.H. Docters van Leeuwen

Den Haag, 20 januari 1991

I. INTERNATIONALE POLITIEKE ONTWIKKELINGEN

POLEN: DE PRESIDENTSVERKIEZINGEN

Nadat de vakbond Solidarnosc in april 1989 door middel van ronde-tafelonderhandelingen met de communisten erin geslaagd was om gelegaliseerd te worden, is het snel in macht en aanzien gestegen. Al in september van dat jaar kon de intellectueel en Solidarnosc-aanhanger T. MAZOWIECKI tot premier worden benoemd.

Bij de eerste volledig vrije (lokale) verkiezingen in mei 1990 werden de communisten weggevaagd. Als reactie hierop gingen in Solidarnosc-kringen steeds meer stemmen op om de akkoorden die bij de ronde-tafelgesprekken met de communisten tot stand waren gekomen, op te zeggen. De hierop volgende discussie bracht een splitsing teweeg binnen de vakbond:



- de stroming rond vakbondsleider WALESA wilde dat de communisten snel uit hun machtspositie verwijderd zouden worden en dat Polen binnen korte termijn de overgang naar een markteconomie zou maken.
- premier MAZOWIECKI en zijn aanhangers waren juist van mening dat de politieke en economische hervormingen geleidelijk moesten verlopen om destabilisatie van het land te voorkomen.

Beide stromingen gingen daarop over tot de oprichting van politieke bewegingen. De Centrum Alliantie, van voornamelijk arbeiders, steunde WALESA in zijn streven om president van Polen te worden.

De intellectuelen, met premier MAZOWIECKI aan het hoofd, waren overwegend lid van de Burgerbeweging-Democratische Actie (ROAD).

Tijdens de verkiezingscampagne om het presidentschap van Polen werd de strijd door WALESA gedomineerd. Zijn gevaarlijkste concurrent bleek niet de gewetensvolle MAZOWIECKI maar een volkomen onbekende, Stan TYMINSKI. Deze Poolse zakenman, die in de Verenigde Staten miljonair was geworden, sprak zich o.a. uit voor een volledig vrije economie en stopzetting van elke staatsbemoeienis. Hij was ook niet bang om krasse uitspraken te doen: zo verklaarde hij zich voorstander van een Poolse atoombom, maakte hij MAZOWIECKI uit voor landverrader en beschuldigde hij WALESA van KGB-connecties.

De uitslag van de eerste ronde van de presidentsverkiezingen op 25 november jl. was zeer onverwacht. Terwijl iedereen verwachtte dat de tweede ronde tussen WALESA en MAZOWIECKI zou gaan, bleek dat MAZOWIECKI als derde was geëindigd, zodat WALESA het in de tweede ronde moest opnemen tegen TYMINSKI.

De zeer teleurgestelde MAZOWIECKI bood daarop zijn ontslag aan als premier. Intussen had MAZOWIECKI zijn kiezers geadviseerd om in de tweede ronde op WALESA te stemmen. Ook de invloedrijke rooms-katholieke kerk van Polen sloot zich

hierbij aan, door middel van een brief die van de kansel werd voorgelezen.

Bij de tweede verkiezingsronde kreeg WALESA 75% van de stemmen en werd daarmee de eerste na-oorlogse president die in vrije verkiezingen tot dat ambt gekozen is.

Opmerkelijk in deze vrije presidentsverkiezingen was het lage opkomstpercentage van de kiezers: 60% in de eerste ronde en 53% in de tweede.

NIEUWE REGERING

Op 22 december 1990 is WALESA als president van Polen geïnstalleerd, waarbij hij aan de eedformule de zelf bedachte woorden "met Gods hulp" toevoegde. In zijn eerste toespraak benadrukte hij dat Polen in goede nabuurschap wilde leven met Duitsland, de Oekraïne, Wit-Rusland en Litouwen (de Sovjet-Unie noemde hij niet). Hij verklaarde op economisch gebied de politiek van de demissionaire premier MAZOWIECKI te zullen volgen.

Tijdens zijn pogingen om een nieuwe premier te vinden, stuitte hij op vrij veel moeilijkheden. Drie kandidaten die hij voor die post gevraagd had, trokken zich terug wegens vergeende meningsverschillen met de gekozen president.

Pas op 4 januari 1991 kon het Poolse parlement het voorstel van WALESA goedkeuren om de 39-jarige Jan Krzysztof BIELECKI tot premier te benoemen. Deze zei in een korte toespraak voorrang te verlenen aan de oplossing van de economische problemen. Onder de negentien kandidaat-ministers bevinden zich zowel kopstukken van het vorige kabinet als nieuwkomers. Twee sleutelfiguren binnen de vorige regering, vice-premier en minister van Financiën Leszek BALCEROWICZ en minister van Buitenlandse Zaken Krzysztof SKUBISZEWSKI, keren in dezelfde functie terug. Drie andere ministers behouden eveneens hun functie en drie onderministers zijn tot minister bevorderd; de anderen zijn allen nieuw. BIELECKI heeft aangekondigd te zullen ijveren voor een herschikking van de schuldenlast van Polen, die 42 miljard dollar bedraagt.

Een andere belangrijke taak van de nieuwe regering is het uitschrijven van de eerste vrije parlementsverkiezingen. Die zullen waarschijnlijk in het voorjaar van 1991 gehouden worden. Het Poolse parlement bestaat nog steeds voor tweederde uit afgevaardigden die tijdens het communistische regime benoemd werden krachtens de akkoorden van de ronde-tafelconferentie van april 1989 tussen de communistische machthebbers en Solidarnosc.

LEGER EN INLICHTINGDIENSTEN

De politieke en economische toestand van Polen dwingt de militairen zich aan de veranderde omstandigheden aan te passen. Generaal . . . , vice-minister van Defensie en stafchef van het Poolse leger, heeft op 22 november jl. in het parlement de plannen voor de herstructuering van het leger ontvouwd. De president van het land wordt opperbevelhebber van de strijdkrachten. Het aantal manschappen neemt af, en daalt van 412.000 naar 305.000 man. Hierdoor zullen er ook minder generaals nodig zijn: 80 in plaats van 172. De helft van het leger zal bestaan uit beroepsmilitairen. Of WALESA - die al vaker heeft laten blijken voorstander te zijn van een sterk leger - het met de voorgestelde inkrimping van het defensieapparaat eens is, moet afgewacht worden.

Het Poolse leger wil contact zoeken met het Westen. Generaal . heeft laten weten, dat zijn land belangstelling heeft voor de aankoop van F-16 straaljagers in de Verenigde Staten. Dit betekent echter niet dat de samenwerking met het Rode Leger verbroken zal worden. Er zijn op het ogenblik rond de 50.000 Sovjetsoldaten in Polen gelegerd. Gehoopt wordt dat zij vóór 31 december van dit jaar het land verlaten hebben.

De ontwikkelingen in Polen op politiek en economisch gebied hebben ook hun weerslag gehad op de Poolse inlichtingen- en veiligheidsdienst van het ministerie van Binnenlandse Zaken, de SB. Krachtens een wet die door het Poolse parlement in maart 1990 aangenomen is, werd de SB opgeheven en vervangen door een geheel nieuwe dienst, het UOP (Bureau voor de Bescherming van de Staat). Het UOP heeft taken gekregen op het gebied van de inlichtingenvergaring, de contraspionage en de staatsveiligheid. Het zou rond oktober 1990 operationeel worden. Of het OUP in Nederland conspiratieve activiteiten ontplooit, kon nog niet worden vastgesteld.

II. DEMOCRATISCHE RECHTSORDE

TERRORISME: VOORTZETTING PIRA-OFFENSIEF OP HET CONTINENT

De PIRA is in 1990 wederom zeer actief geweest op het vasteland van Europa. Er werden diverse aanslagen voorbereid c.q. uitgevoerd.

In een eerder overzicht werd reeds uitgebreid ingegaan op de aanslagen in Hannover (4 mei 1990), Roermond (27 mei 1990) en Dortmund (2 juni 1990).

Hoewel er bij deze drie aanslagen drie slachtoffers werden gemaakt, kan gesteld worden dat deze ASU's (Active Service Units) vanuit de PIRA-optiek gefaald hebben. De aanslag in Hannover werd verhinderd, bij de aanslag in Roermond werden onschuldigen het slachtoffer. Slechts de aanslag in Dortmund op een majoor van het Britse Rijnleger was succesvol en kan gezien worden als het rechtzetten van eerder falen van de PIRA-strategie.

De aanhoudingen van

en op 16 en 17 juni 1990 en daarmee het neutraliseren van de ASU was vervolgens de eerste grote tegenslag voor de PIRA.

De dood van op 9 oktober 1990 in Noord-Ierland vormde een volgende grote tegenslag. was een van de grote drijfveren achter de PIRA-aanslagen op het continent.

TOEKOMST

De PIRA hecht veel waarde aan het welslagen van de operaties op het continent. Het in 1987/1988 ingezette offensief werd in 1990 onverminderd voortgezet. Toch kan 1990 gezien worden als succesvol in de bestrijding van de PIRA. De diverse opsporings- en veiligheidsdiensten hebben met succes enkele aanslagen kunnen voorkomen dan wel oplossen.

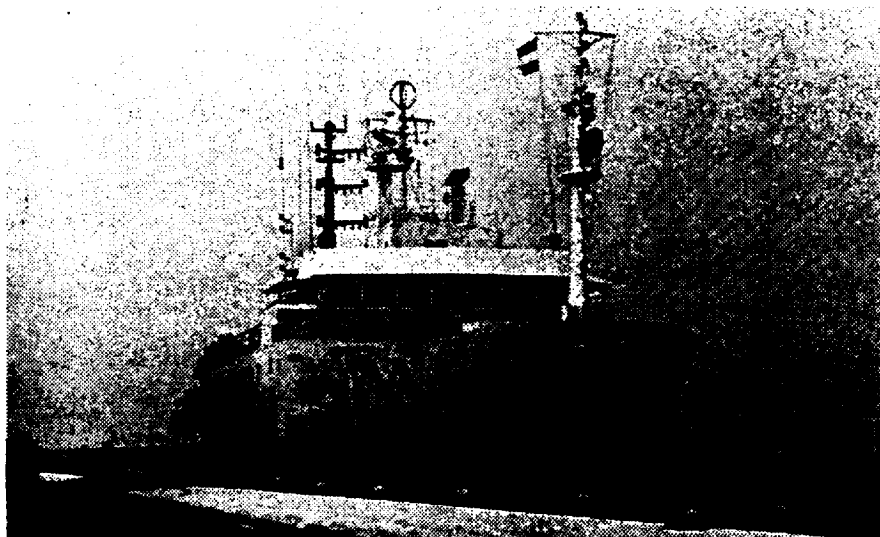
Nochtans kan de conclusie niet anders zijn dan dat de PIRA, ondanks de huidige tegenwind, onverminderd door zal gaan met het voorbereiden en uitvoeren van aanslagen op het continent. Niets wijst op een verandering in de huidige strategie: men heeft nog steeds de beschikking over voldoende wapens en mankracht. Een probleem is overigens wel een gebrek aan ervaring op het continent bij de huidige generatie PIRA-terroristen, alsmede een gebrek aan financiële middelen.

III. VEILIGHEID VAN DE STAAT

INLICHTINGENACTIVITEITEN: HET MARITIEM BERAAD

De enorme groei van de Sovjetrussische zeevloot in de jaren zestig en zeventig had mede tot gevolg dat de BVD diende te onderzoeken in hoeverre er sprake was van een verhoogde inlichtingendreiging in ons land. Immers, op grond van het bilateraal scheepvaartverdrag tussen Nederland en de Sovjet-Unie is het de bemanning van Sovjetrussische schepen, als houder van een monsterboekje (zeemanspaspoort) toegestaan binnen een ruim gebied zonder vergunning tot tijdelijk verblijf aan de wal te verblijven gedurende de periode dat hun schip in de haven ligt. Overlopers van verschillende Sovjetrussische inlichtingendiensten hebben door de jaren heen mededelingen gedaan omtrent het gebruik dat door deze diensten werd gemaakt van de scheepvaartactiviteiten van hun land. Ook incidenten, die zich zowel in Nederland als in het buitenland voordeden, wezen op een dergelijk gebruik. Jaarlijks deden omstreeks 2000 Sovjetrussische schepen een Nederlandse haven aan. Hieronder bevonden zich enkele tientallen onderzoeksvaartuigen, die "slechts voor bevoorrading en uitrusten van de bemanning" binnenliepen. Deze schepen zijn voorzien van hoogwaardige technische middelen, met name communicatie-apparatuur. Opvallend is dat ten tijde van NAVO-vlootbewegingen in de havens het aantal aanvragen voor toelating van onderzoeksvaartuigen van de Sovjets steeg.

Van 1982 tot oktober 1990 heeft een bijzonder samenwerkingsverband bestaan tussen verschillende ambtelijke diensten onder de naam MARITIEM BERAAD (MB). Met de activiteiten die in het kader van het MB werden ontwikkeld, is getracht tot een werkvorm te komen die de inlichtingendreiging kon onderzoeken en waar nodig het hoofd kon bieden.



De Akademik Oparin

UITVOERING EN RESULTATEN

Het realiseren van een methodiek waarmee inzicht kon worden verkregen in de omvang en de aard van de inlichtingendreiging werd bemoeilijkt door:

- de reeds genoemde bewegingsvrijheid der schepelingen
- het gebrek aan voorinformatie betreffende hun komst
- de spreiding van hun aanwezigheid in ons land
- hun aantal (jaarlijks bezoeken tussen de 50.000 en 70.000 Sovjet- opvarenden de Nederlandse havens)

Na een periode van intensief overleg werd in de loop van 1982 gestalte gegeven aan een nauwe samenwerking met de betrokken dienstrelaties.

OPHEFFING

Onder invloed van de veranderende politieke situatie in de Sovjet-Unie en de intensivering van de reisbewegingen tussen de Sovjet-Unie en Nederland zijn de operationele mogelijkheden die voor de Sovjetrussische inlichtingendiensten lagen opgesloten in de scheepvaart van minder belang geworden.

De kans om door middel van gezamenlijke activiteiten in het kader van het MARITIEM BERAAD relevante feiten vast te stellen werd daardoor kleiner, reden waarom is besloten het MARITIEM BERAAD in oktober 1990 op te heffen.

IV. DIVERSEN

GESCHIEDENIS VAN DE BINNENLANDSE VEILIGHEIDSDIENST

Toen in het najaar van 1989 de Berlijnse Muur na ruim 28 jaar van grimmige dreiging buiten gebruik werd gesteld, betekende dat symbolisch en feitelijk het einde van de Koude Oorlog. Zeventig jaar na de oprichting van de Communistische Internationale (Comintern) moesten de erfgenamen van Lenin de totale mislukking van diens economische en politieke leer en praktijk erkennen. De tientallen jaren als bedreigend ervaren Russische beer trok zich terug in zijn hol, doodziek en hulpbehoevend.

De neergang van het communisme als politieke factor was in ons land al eerder duidelijk geworden. Toen in 1981 mr. P. de HAAN, als hoofd van de BVD te gast bij "Sonja", verklaarde dat de Dienst nog altijd de CPN als object van zijn belangstelling beschouwde, was dit het sein voor een politieke discussie over deze kwestie. Het resultaat daarvan was dat de Dienst zijn belangstelling voor de CPN terugbracht tot enkele aspecten en activiteiten van die partij, en dat iemands lidmaatschap van de CPN niet meer automatisch leidde tot het "op kaart brengen" daarvan. Ruim voordat de CPN zichzelf in 1990 ophief had minister Van DIJK van Binnenlandse Zaken in de tweede helft van de jaren tachtig al aan het toenmalige hoofd van de Dienst, de Hr. A.BLOM, laten weten dat hij op berichtgeving betreffende de CPN geen prijs meer stelde.

STRIJD TEGEN COMMUNISME

De geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (hierbij inbegrepen de voorgangers van die dienst: CID, BNV en CVD) is een vrij getrouwe afspiegeling van de ontwikkeling van het internationale en nationale communisme. Toen in 1919 de Comintern* werd opgericht, werd bij de Nederlandse Generale Staf de sectie GS IIIb ingesteld met het oog op de binnenlandse veiligheid die bedreigd werd door communistische en andere revolutionaire bewegingen (Troelstra's mislukte revolutiepoging!). Naarmate daarnaast in de jaren dertig fascisme en nationaal-socialisme zich nadrukkelijker manifesteerden ging GS IIIb (voor zover men zich met niet-militaire organisaties bezig hield "Centrale Inlichtingendienst" genoemd) ook daaraan aandacht besteden, zonder dat de links-revolutionaire groepen en bewegingen uit het oog werden verloren. In Groot-Brittannië is een hierop gelijkende ontwikkeling aan te wijzen. Met betrekking tot bijv. Frankrijk en Duitsland is minder bekend. Dat in Hitler-Duitsland de communisten en andere (linkse) partijen vervolgd werden, is daarentegen voldoende bekend. Ook gedurende de Tweede Wereldoorlog werd het communisme niet uit het oog verloren.

* De Communistische Internationale was het internationale apparaat waarmee de Sovjet-Unie haar buitenlandse politiek ondersteunde met behulp van de lokale communistische partijen.

De discussie bij en voorafgaande aan de oprichting van de CVD lijkt te hebben plaats gevonden op basis van de stiltzweigend gedeelde mening dat een overheidsdienst die het communisme onder controle houdt, noodzakelijk was. Als vanzelfsprekend bepleitte EINTHOVEN (die vóór de oorlog als korpschef van Rotterdam de nodige ervaring met het politieke inlichtingenwerk had opgedaan) het met voortvarendheid inrichten van een centrale kartotheek naar het model dat de CID voor de oorlog had bezeten en dat in de meidagen van 1940 door de CID was vernietigd. Naar de mening van EINTHOVEN op dat moment was de taak van Bureau B, namelijk het vaststellen van de betrouwbaarheid van personen op bepaalde vitaal geachte posten in overheid en bedrijfsleven, de essentie van de Centrale Veiligheidsdienst. Het contra-inlichtingenwerk zag hij op dat moment als van, op zijn best, secundair belang: in Nederland viel naar hij meende nu eenmaal weinig te spioneren. Na de liquidatie van het BNV kon hij zijn volle aandacht geven aan de organisatie van de CVD met als kern het bureau B. De structuur van de nog kleine CVD weerspiegelde op die manier de opvattingen van EINTHOVEN over de prioriteiten van zijn dienst.

Het is aannemelijk dat de Canadese GOUZENKO-affaire* wijziging heeft gebracht in zijn appreciatie van de communistische spionagedreiging. Daarnaast heeft dezelfde affaire en de daaraan gegeven publiciteit naar alle waarschijnlijkheid het toch al diep zittende wantrouwen ten aanzien van de Nederlandse communisten nog eens versterkt. Het anti-communistisch politiek klimaat, gedomineerd door de rooms-rode coalitie, werd kort daarna nog eens extra beïnvloed door de communistische machtsovername in Praag in februari 1948.

Vanaf dat moment was de uitbouw van de CVD een vanzelfsprekendheid, al bleef nog jarenlang Amerikaanse financiële, technische en personele steun een rol spelen. Deze bondgenootschappelijke samenwerking (overigens ook met de Britse diensten) werd nog eens in een formeel kader geplaatst door de oprichting van de NAVO in 1949. Dit leidde ertoe dat het contra-inlichtingenwerk meer accent ging krijgen. De eerste substantiële zaak in dit opzicht speelde in 1951, toen minister TEULINGS (verantwoordelijk voor de inmiddels opgerichte BVD) in de Tweede Kamer op verrassend openhartige wijze mededelingen deed met betrekking tot de toen spelende Tsjechoslowaakse spionageaffaire waarbij een Nederlandse ambtenaar was betrokken.

* Igor GOUZENKO, codeklerk van de Russische ambassade in Ottawa, defecteerde in september 1945 en deed de Canadese regering uitgebreid verslag van de spionage-activiteiten vanuit de Russische ambassade en van de medewerking daaraan van vooraanstaande leden van de Canadese communistische partij.

Hij schreef later een boek "Val van een reus", waarin voor een breed publiek de Russische atoomsionage aan de kaak werd gesteld.

OPRICHTING BVD

Inmiddels was de CVD opgevolgd door de bij K.B. van 8 augustus 1949 opgerichte BVD, die onder het ministerie van Binnenlandse Zaken kwam te ressorteren - maar nog steeds werd geleid door EINTHOVEN. Wellicht is de voornaamste reden voor de naams- en departementswisseling geweest het vervangen van het woord "centrale" door "binnenlandse", omdat "centrale" misschien teveel macht suggereerde.

Daarnaast zal hebben meegespeeld dat minister-president DREES eigenlijk wel van de directe bemoeienis met die dienst af wilde. Zwaarwegende organisatorische redenen zullen er niet aan ten grondslag hebben gelegen, want personeel en leiding bleven dezelfde, alsook de organisatie in hoofdlijnen.

Het is in essentie deze BVD die tot het eind van de jaren tachtig bleef bestaan, al trad er natuurlijk in het takenpakket wel verandering op. Zo moest in de tweede helft van de jaren zestig aandacht geschonken gaan worden aan bewegingen als Provo, in de jaren zeventig aan het internationale en nationale terrorisme, ontwikkelingen die zich geleidelijk ook in de organisatiestructuur manifesteerden. De sterk op onder andere de CPN toegespitste organisatie bleef evenwel in de hoofdstructuur ongewijzigd: een grote afdeling (later directie genoemd) die zich met extremisme bezig hield, een tenslotte ongeveer even grote afdeling voor het contra-inlichtingenwerk en een afdeling voor de bevordering van, waar nodig, personele en materiële beveiliging van overheid en bedrijfsleven.

HISTORISCH ONDERZOEK

Minister DALES van Binnenlandse Zaken is van mening dat het van belang is dat op een wetenschappelijk verantwoorde manier wordt vastgelegd hoe de BVD, met name in het nu beëindigde tijdperk van de Koude Oorlog, heeft gefunctioneerd. Hiertoe heeft zij een medewerker van de Dienst, de heer ENGELLEN, aangewezen die, begeleid door een wetenschappelijke commissie onder voorzitterschap van de Amsterdamse geschiedenis-hoogleraar dr. J.C.H. BLOM, deze taak zal uitvoeren. In bovenstaande ruwe schets zijn enkele lijnen van dit project uitgezet, gebaseerd op nog zeer summier onderzoek. Daarbij is nog eens gebleken dat de vernietiging van het CID-archief in de meidagen van 1940 de reconstructie van het functioneren van die dienst wel zeer bemoeilijkt. Mochten lezers van dit KWARTAALBERICHT nog beschikken over documenten van of correspondentie met de vooroorlogse CID, dan zal de heer ENGELLEN daarvan graag kennis nemen.

DE NIEUWE BVD GAAT VAN START



Op 1 januari 1991 is de "nieuwe" BVD van start gegaan. In het 2e KWARTAALBERICHT 1990 werd reeds kort ingegaan op de beoogde structuur en werkwijze van de Dienst. In dit artikel wordt ruime aandacht besteed aan de achtergronden die tot de reorganisatie geleid hebben, aan het zogenaamde "strategisch (beleids)concept" en aan de nieuwe indeling en werkwijze in de praktijk.

Na ruim veertig jaar "oude" Binnenlandse Veiligheidsdienst, begon op 1 januari 1991 een ingrijpend gewijzigde nieuwe BVD zijn werkzaamheden. Niet alleen structuur en werkwijze zijn gewijzigd, er zijn ook een groot aantal nieuwe functies gecreëerd waarin veel medewerkers een plaats hebben gekregen.

De nieuwe organisatie kent een indeling in zes directies, waarvan drie directies direct gericht zijn op de te beschermen vitale belangen in de samenleving. Hun werkwijze wordt gekenmerkt door een projectmatige aanpak met duidelijk omschreven einddoelen. Voorts zijn er een stafdirectie en twee ondersteunende directies op technisch en administratief/facilitair gebied.

In het eerste deel van dit artikel wordt ingegaan op vragen die in dit verband kunnen rijzen, zoals:

- Waarom was de reorganisatie nodig?
- Gaat de BVD zich met nieuwe taken bezighouden?

In deel twee wordt vervolgens gesproken over de filosofie achter het beleid, met name het strategisch uitgangspunt en het daarmee verband houdende begrip "risico". In het laatste gedeelte van het artikel vindt men ten slotte een schets van de indeling in nieuwe directies met daarbij behorende afdelingen, alsmede van de werkwijze in teams.

ACHTERGRONDEN

Nieuwe eisen

In de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog was de aandacht van westerse inlichtingen- en veiligheidsdiensten hoofdzakelijk gericht op de dreiging die van het communistische Oostblok uitging, hetzij direct (militaire dreiging, spionage) hetzij indirect (activiteiten van nationale communistische partijen).

Vanaf de jaren zestig zagen zij zich steeds meer geconfronteerd met internationaal terrorisme (links-extreem, Arabisch terrorisme), gewapend separatisme (ETA, PIRA) en politiek gewelddadig activisme ("RaRa" e.d.). Verschijnselen met als gemeenschappelijk kenmerk het optreden in uiteenlopende vormen en vanuit onverwachte richtingen. Ook voor de Nederlandse veiligheidssituatie gold eenzelfde beeld. Aan een dienst als de BVD stelt dit dan ook in toenemende mate de eis, dat hierop snel en slagvaardig kan worden gereageerd.

Met andere woorden: de vaak onverwacht optredende acties van diverse extreme groeperingen moeten in operationeel opzicht op zeer korte termijn en met voldoende kennis van hun achtergronden gepareerd kunnen worden.

Ook vanuit de samenleving, met name van vertegenwoordigers van overheid en bedrijfsleven, kwam de dringende vraag naar meer informatie en advies om zich te kunnen beschermen tegen deze en toekomstige acties. Aan deze vraag naar een produkt met een grotere voorspellende waarde kan de BVD in zijn nieuwe opzet nu beter voldoen.



De BVD als waakhond van onze nationale belangen

Daarnaast is de burger mondiger geworden tegenover de overheid en haar instellingen. Terecht vraagt hij dan ook om meer openheid en duidelijker verantwoording, ook van een veiligheidsdienst. Dit laatste vraagt van de BVD als onderdeel van de samenleving een maatschappijgerichte instelling. Ook in deze behoefte is nu beter voorzien: de organisatie is zo ingericht dat ook naar buiten toe duidelijk blijkt waar de Dienst voor staat en wat deze voor burger en samenleving doet.

Als onderdeel van het ministerie van Binnenlandse Zaken - zij het met een specifieke bij wet geregelde taak - rekt de Dienst het zich tot taak om waar mogelijk in alle openheid naar buiten te treden.

Nieuwe taken?

De taak van de BVD is vastgelegd in de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (1987). In het bijzonder omvat deze taak het beschermen van vitale ("gewichtige") belangen van de samenleving: de democratische rechtsorde, de veiligheid van de Staat en instandhouding van het maatschappelijk leven. Dit gebeurt door middel van het verzamelen van gegevens omtrent personen en groeperingen die, naar ernstig vermoeden, een gevaar vormen of kunnen vormen voor de genoemde belangen.

In de wettelijke taakopdracht van de BVD komt als gevolg van de reorganisatie geen verandering. Ook het beoogde maatschappelijke effect van de opdracht blijft gelijk: het bevorderen van de veiligheid door het geven van informatie en adviezen aan de belangendragers. Men zou zelfs kunnen zeggen dat de Dienst zich door de nieuwe indeling nadrukkelijker dan voorheen richt op de te beschermen belangen en de dragers daarvan.

Waarín wél verandering kan optreden, is in de taakinvulling.

De vitale belangen zijn immers een abstract begrip en behoeven een concrete invulling die de uiteenlopende maatschappelijke aspecten van deze belangen tot uiting laat komen.

Overigens kan de BVD niet zelf tot uitbreiding van het werkterrein overgaan, maar slechts de ontwikkelingen signaleren die in dezen van belang zijn. Een eventuele beslissing hierover wordt op politiek niveau genomen. Wanneer dus in de praktijk gesproken wordt over nieuwe taken van de Dienst, gaat het in feite om een specifieke (en geautoriseerde) invulling van de taak die in algemene termen in de wet gesteld is. De ontwikkelingen in de samenleving maakten in de afgelopen jaren uitbreiding van de taken noodzakelijk. We kunnen hiervan de volgende voorbeelden noemen:

- Het is van wezenlijk belang dat de betrouwbaarheid van Nederland als verdragspartner in stand blijft waar het gaat om internationaal aangegane verplichtingen. Daarom is een deel van het toezicht op de uitvoering van het non-proliferatieverdrag opgedragen aan de BVD. (Dit verdrag verbiedt de uit-, in- en doorvoer naar nader omschreven landen van grondstoffen, uitrustingen enz. die gebruikt kunnen worden voor de vervaardiging van nucleaire, biologische en chemische wapens).
- Ook het bevorderen van de beveiliging van geautomatiseerde gegevensbestanden (voor zover relevant voor vitale belangen van de maatschappij) is een vrij nieuwe taak voor de BVD.
- Men denke verder aan de opkomst in de Arabische wereld van het islamitisch fundamentalisme, dat in zijn extreme vorm een bedreigende ideologie genoemd kan worden en als zodanig meer aandacht van de Dienst vraagt.

Een slotopmerking past in dit verband nog: anders dan men wellicht zou verwachten, leidt het wegvallen van het communisme als dreiging niet noodzakelijk tot vermindering van taken. Ook zonder communisme als staatsideologie blijft de Sovjet-Unie, vanwege de buitengewoon onzekere en instabiele situatie in dat land, een voorwerp van zorg en aandacht voor de westerse veiligheidsdiensten.